

СВІТЛИЦЯ

ДОДАТОК ДО ГАЗЕТИ "НОВИНИ АКАДЕМІСТІВ"

№1 2006 (13)

для студентів ДОННАБА

Шановне студентство!

Пропонуємо Вашій увазі цікавий матеріал, який містить багато дивовижних звичайних і незвичайних фактів про все «най-най...» в Україні.

За матеріалами книги рекордів України

МОВА

Найдавніша згадка про «руську» мову на території сучасної України належить до 858 р. Слов'янський просвітитель Костянтин (Кирило) Філософ (827-869), описуючи своє перебування у кримському місті Херсонесі (Корсуні) під час подорожі з Візантії до хозар, зазначає, що «чловька обръть глаголюще руською беседою».

ЛІТЕРИ

«Найукраїнніша» літера, тобто не вживана в абетках інших народів, – літера «Г». Цей проривний звук різними способами позначали в українському письмі принаймні з XIV ст., а від 1619 р. веде родовід в українській абетці літера «Г», котру як різновид грецької g (гамма) вперше запровадив у своїй «Граматиці» Мелетій Смотрицький. Цим розрізнялися два звуки – фрикативний (як у слові «голова») і проривний (як у слові «ганок»). Але реформа українського правопису, здійснена у 1933 р. без громадського обговорення, в атмосфері галасливих кампаній проти «шкідництва на мовному фронті» призвела до того, що ця літера була безпідставно вилучена з української абетки. І ось у 1990 р., після більш як півстолітньої відсутності, в новому «Українському правописі» було поновлено в деяких словах написання літери «Г». Отже, ця літера, мабуть, заслужовує ще й на те, аби називатись «найскрипдженішою».

ПЕРШІ КНИГИ НА РУСІ, про які нам відомо, належали до християнського Канону, тобто мають на увазі «Євангеліє» та «Псалтир», «руськими письменами писані», які Костянтин (Кирило) Філософ бачив у Херсонесі Таврійсько-му взимку 860-861 рр.

НАЙДАВНІША АЗБУКА В ЄВРОПІ

Київський дослідник М. Суслопаров віднайшов алфавіт пеласгів-трипільців, дешифрував їх написи і довів, що ним користувалося населення зрубної культури – кіммерійці, серед яких були протолитовці-протослов'яни. На думку вченого, перший у Європі алфавіт існував на Наддніпрянщині ще у IV тис. до н.е., тобто раніше, ніж у фінікійців, котрі згодом запозичили його у пеласгів. Експонати зберігаються у Дніпропетровському історичному музеї.

ПЕРША ВІДОМА НА РУСІ БІБЛІОТЕКА (тобто книгозховище), про яку згадує літопис від 1037 р., була заснована при митрополії у Києві при Софійському соборі князем київським Ярославом Мудрим. Ця важлива культурно-історична подія свідчила про нагромадження на той час значної кількості книг. Тут збирали, головним чином, літургійні книжки, необхідні при відкритті нових єпископій і побудові храмів, були й книжки для світського читання, різні державні документи: договори, князівські грамоти тощо. На думку дослідників, бібліотека налічувала майже тисячу томів.

ПЕРШИЙ ДРУКОВАНИЙ БУКВАР, ВИДАНИЙ УКРАЇНСЬКИМ АВТОРОМ, мав назву «Наука до читання й розуміння слов'янського письма» й побачив світ у Вільні (Литва) 1596 р. стараннями Лаврентія Зизанія. До книжки було додано словник, який містив 1061 слово.

НАЙДАВНІША ДРУКАРНЯ

Довгий час побутувала думка, що в Україні, зокрема у Львові, друкарні існували ще до Івана Федорова, а ґрунтувалася вона в основному на словах самого першодрукаря. У післямові до львівського видання «Апостола» сказано: «Друкування занедбане відновив». Ця версія набула матеріального підтвердження зі знахідкою у Центральному державному історичному архіві Львова документів, які свідчать, що тут друкарня існувала ще в 1460 р. Це заява-скарга монахів Львівського василіанського монастиря Онуфрія від 23 липня 1791 р. У ній, зокрема, сказано, що «року 1460 львівський громадянин Степан Дропан для матеріальної підтримки... подарував монастиреві свою власну друкарню, яку польський король Казимир IV підтвердив привілеєм у 1469 р.». Що ця ж друкарня діяла в монастирі Святого Онуфрія, свідчать книги Іоанна Златоуста, передруковані у 1614 р. українським письмом. Отже, знайдені документи дають підставу вважати Степана Дропана зачинателем українського друкарства.

ПЕРШИЙ ВИЗНАЧНИЙ ПИСЬМЕННИК У КИЇВСЬКОЇ РУСІ —

митрополит Іларіон. Роки його народження і смерті невідомі, творив він у XI ст., за часів князювання Ярослава Мудрого. Він є автором визначної пам'ятки вітчизняної писемності – церковно-богословського твору «Слово про закон і благодать», написаного між 1037 і 1050 рр., в якому відзначена велич руського народу, руської землі, руської церкви.

НАЙДАВНІШИЙ ПСЕВДОНИМ

У візантійській літературі багато творів приписувалося Івану Златоусту, Григорію Богослову та іншим отцям церкви. Нерідко це робили і в староруській літера-

турі. Посилання на популярних й авторитетних у ті часи авторів підвищувало достовірність і вартість творів. Своєрідним псевдонімом, зафіксованим у староруських пам'ятках, є ім'я віщого Бояна, згадане у «Слові о полку Ігоревім». Окремі староруські рукописи мали цифрові підписи, де зашифровувались імена авторів і переписувачів.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ, ЯКІ НАЙЧАСТІШЕ ПЕРЕКЛАДАЛИСЯ в Україні іншими мовами. З 1918 р. Іван Франко видавався 48 разів накладом 638,7 тис. прим., Олесь Гончар – майже 40, Михайло Коцюбинський – 35.

ПЕРШИЙ ТВІР НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Національне відродження у галузі літератури XVII ст. пов'язане з творчістю відомого письменника Івана Котляревського. Він є автором славетної поеми «Енеїда» – першого твору нової української літератури, написаного народною мовою. Ця книга була видана 1798 р.

ПЕРШІ РОМАНИ В УКРАЇНІ

У 1839-1840 рр. Григорій Квітка-Основ'яненко написав російською мовою роман «Пан Халявський». У 1843 р. Євген Гребінка закінчив роботу над романом «Чайковський», що був написаний теж російською мовою. У 1845-1847 рр. Пантелеймон Куліш написав роман «Чорна рада, хроніка 1663 р.» українською і російською мовами.

ПЕРШИЙ РОМАН, НАПИСАНИЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ, – «Люболиця» Анатолія Свидницького. Першу частину було завершено у 1861 р., а надруковано у 1886 р. Повністю твір надруковано в 1901 р. Пишучи роман, письменник орієнтувався на живу народну мову, якою розмовляло населення центру України. На мові роману водночас позначився чималий вплив південно-західного (подільського) діалекту, що було зумовлено самим життєвим матеріалом, прагненням автора надати творів місцевого подільського колориту.

НАЙСТАРІША УКРАЇНСЬКА ІКОНА

До найстародавніших творів іконографічного мистецтва належать твори «Богородиця Одігітрія» кінця XIII – початку

XIV ст. з с. Дорогобужа Рівненської області (зберігається у Рівненському краєзнавчому музеї), «Волинська Богоматір» з Покровської церкви в Луцьку (зберігається в Музеї українського образотворчого мистецтва в Києві) та «Юрій Змієборець» з с. Станісла Дрогобицького району на Львівщині (зберігається у Національному музеї Львова).

НАЙДОРОЖЧА КАРТИНА

Якщо йдеться про картини на українську тематику, то слід згадати про твір російського живописця І. Рєпіна (уродженця м. Чугуєва Харківської обл.) «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», (1880-1891). Картина дуже припала до вподоби російському імператору Олександрові III, який придбав її для свого палацу-музею і заплатив Рєпіну, за словами самого митця, «умопомрачительные деньги» – 35 тис. карбованців сріблом.

НАЙСТАРІШІ ХУДОЖНИКИ

Найдовшим творчим довголіттям серед митців відзначився, ймовірно, київський живописець і графік, народний художник України Іван Іжакевич (1864-1962). У 73 роки він ілюстрував «Лісову пісню» Лесі Українки, в 77 – «Пана Халявського» Г. Квітки-Основ'яненка, в 85 – «Енеїду», «Наталку Полтавку» та «Москаля-Чарівника» І. Котляревського. За кілька днів до смерті, на 98-му році життя, він почав писати нову картину.

У 1997 р., на 93-му році життя стало битись серце народного худож-

ника України, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка Михайла Дергуса (1904-1997), автора великої серії графічних творів, ілюстрацій до українського епосу, книжок української класики.

91 рік прожив відомий живописець, народний художник України Антін Манастирський (1878-1969), автор багатьох пейзажів, жанрових картин, ілюстрацій, історичних полотен «Прощайте, товариші» та «Запорожець».

Народний художник України Олена Львівна Кульчицька (1877-1967) плідно працювала в галузі живопису, естампної графіки, ілюстрацій і декоративного мистецтва. На 90-му році життя вона була нагороджена Державною премією ім. Т. Шевченка.

У 1997 р. в рідному селі Болотня поруч з Чорнобилем померла на 89-му році життя народний художник України Марія Примаченко (1908-1997), майстер народно-декоративного розпису, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1966).

НАЙСТАРОВИННІШИЙ ПАЛІНДРОМ

Нагадаємо, що паліндром (перевертень) – це слово, словосполучення чи фраза, які можна читати зліва направо й справа наліво, причому звучання і значення залишаються однаковими. Серед багатьох «штучок поетицьких» українського поета XVII ст. Івана Величковського, які увійшли до його збірки «Млеко», є твори, котрі автор назвав як «рак льтеральний», тобто віршований твір, що читається навспак у межах одного віршованого рядка:

*«Анна во дар бо имя ми
обрадованна,
Анна дар и мнѣ сын мира
данна,
Анна ми мати и та ми манна,
Анна пита мя я мати панна».*

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ОПЕРА

«Запорожець за Дунаєм» була написана за власним лібретто видатним українським композитором Семеном Гулаком-Артемовським у 1862 р. Через рік вона була вперше поставлена на сцені Петербурзького Марійського театру. Партію Карася з успіхом виконав сам автор.